

Efterposten 11/12-1948

Langeland og sannheten

Av professor, dr. juris Johs. Andenæs

En anmelder som gir en bok en dårlig kritikk kan sjelden gjøre seg håp om å bli populær hos forfatteren og hans tilhengere. Det er heller ikke ukjent at en viss type forfattere i slike tilfelle søker å avsvække vekten av kritikken ved å gå til angrep på anmelderens dømmekraft og upartiskhet. I sin lange imøtegåelse av min anmeldelse — den er betydelig lenger enn anmeldelsen selv og den var så menn lang nok — bruker major Langeland en betydelig del av spalteplassen til slike angrep. Herunder pådutter han meg en rekke meninger som jeg ikke har uttalt, og polemiserer mot dem. En av hans tilhengere uttrykker sin mening mer kort og tyndt i et anonymt brev som begynner slik: «Deres utseende og handlinger viser at De er et grusomt menneske. Djævelen bor i Dem og Gud den allmektige vil straffe Dem. De er en slett jurist.»

Selv om det i og for seg er uten interesse for bedømmelsen av Langelands bok, tvinger han meg ved denne taktikk til å si noen ord om min egen stilling. Han gjør et stort nummer av at jeg var juridisk konsulent hos riksadvokaten i tiden etter frigjøringen og derfor «taler i egen sak». Det er ham endog «særlig ubehagelig å måtte påpeke at professoren har forfulgt dette faktum». Jeg kan supplere hans opplysninger med at jeg dessuten har sittet som konstituert høyesterettsdommer fra 1. januar til 15. september 1946 og at jeg også senere er blitt tatt med på råd ved gjennomføringen av visse lempninger i oppgjøret. Det falt meg oppriktig talt ikke inn at en redegjørelse for mine tidligere offentlige stillinger hørte hjemme i en bokanmeldelse. Opplysninger herom kan den som har interesse av det finne i «Hvem er hvem». At jeg ikke har ønsket å «fordølg» noe fremgår vel av at jeg i forbindelse med et bestemt spørsmål hvor praktisk erfaring hadde betydning, nevnte at jeg hadde hatt befattning med nokså mange hundre landsviksaker. For å unngå misforståelser

bør jeg kanskje gjøre oppmerksom på at jeg ikke har hatt til behandling en eneste av de saker som Langeland omtaler. Heller ikke har jeg under krigen innehatt noen embetsstilling, slik at jeg av den grunn kan føle meg som part i saken. Derimot kan jeg nok forstå at hr. Langeland, som etter eget utsagn mente at politiet i 1940 burde melde seg inn i NS, og som da også formodentlig har gitt uttrykk for denne oppfatning, kan føle et nokså sterkt behov for å rettferdiggjøre sitt syn og dermed også de politifolk som er blitt rammet av rettsoppgjøret fordi de har fulgt hans linje.

Hvis Langeland har fulgt med i diskusjonen om rettsoppgjøret, vil han for øvrig vite at jeg har gått inn for en moderat linje under oppgjøret og at jeg mer enn de fleste har sagt fra om ting som jeg ikke har vært enig i dels med og dels uten hell. Dette vel å merke så tidlig som sommeren og høsten 1945, da det kunne koste en viss selvovervinnelse å gå mot opinionen, mens det på den annen side også kunne være en mulighet for å oppnå en viss innflytelse på utviklingen. Langeland har derimot foretrukket å vente til krigstidens begivenheter er kommet på avstand og oppgjøret nesten avsluttet. Da melder han seg som deltager i den mistenkeliggjøringsstraffikk overfor alt og alle som har forbindelse med oppgjøret, som har vært drevet systematisk i de par siste år fra NS-folks og økonomiske landsvikerens side, og som også har gjort inntrykk på mange menneskers som ikke har hatt tilstrekkelig grunnlag for å vurdere de argumenter og opplysninger som blir fremlagt. Jeg påviste i min anmeldelse at Langeland i sin bok ikke bare fortegner virkeligheten, men også gjør seg skyldig i direkte uriktige opplysninger. Hans juridiske resonnmener inneholder ikke noe nytt, og jeg fant ingen grunn til å gå nærmere inn på dem. A gi en samlet vurdering av rettsoppgjørets forskjellige sider var en for stor og vanskelig oppgave til at jeg torde innlate meg på det i en anmeldelse. Når Langeland stadig bebreider meg at jeg «unngår» både det ene og det annet spørsmål er det derfor en tilsmikelse.

I sin imøtegåelse insinuerer Langeland at han på enkelte steder har uttrykt seg misvisende, og vender dette om til en bebreidelse mot meg som «har benyttet anledningen til å misforstå». Men ellers forskanser han seg bak en blanding av generelle påstander, bortforklaringer og freidige benektelser av faktum som det ikke er lett å gjennomskue for den leser som ikke har

god tid og sitter med dokumentene foran seg. A påvise dette i detalj er ikke mulig i et diskusjonsinnlegg. Til illustrasjon av hans diskusjonsmetode skal jeg imidlertid ta for meg hans kommentar til de fire konkrete tilfelle som jeg trakk fram i min anmeldelse fordi det uriktige eller misvisende i hans fremstilling her fremgikk av trykte kilder. Det er en trettende framgangsmåte fordi den tvinger meg til å gjenta meg selv. Men det er den eneste måte å unngå at majoren dekker seg bak generelle forsikringer om sin egen sannhetsskjerlighet og min usaklighet. For å hindre at han skal smette unna ved å påstå at jeg gjengir ham uriktig, skal jeg mest mulig bruke hans egne ord.

1. I april 1940 sto det i en Trondheimsavis en kunngjøring fra Sør-Trøndelag Fylkes Centralkomite om at tyskerne forlangte at det ble skaffet 2000 arbeidere til planeringsarbeider på Lade og Værnes og at arbeiderne derfor straks måtte melde seg til 3 oppgitte entreprenørfirmaer. Langeland omtaler denne episode inngående og finner det «muggent» at «grunnen til den farligste bistandsforhandling overfor fienden, som forekom under krigen, ikke er brakt på det rene ved rettsforhandlingene». Etter å ha gjengitt et notat fra et møte med tyskerne som skal tyde på at det ikke forelå nevneverdig tvang, fortsetter han: «Dette tøvete skulle altså være begrunnelsen for at Trondheims ledende menn ytet denne utrolige bistand til fienden. Med en gang en tysker snakker litt hardt, løper man. Herrene vet ikke engang hva det ble truet med». Jeg pekte i min anmeldelse på at han hadde stukket under stol en uttalelse i en høyesterettsdom som omtaler forholdet og hvor det er uttrykkelig sagt at erklæringen var fremkalt ved tyske trusler bl. a. om bombing av Trondheim og om skyting av gisler samt om tvangsutskrivning av arbeidskraft. I sin imøtegåelse av min anmeldelse forklarer nu Langeland: «Når tyskerne truet, var det selvfølgelig slike ting de truet med. Det er etter min oppfatning uøndvendig å spesifisere». Først bagatelliserer han altså truslene for riktig å kunne la sin hån spille over de feige Trondheimsborgere, senere prosederer han på at det selvsagt var trusler om bombing og gisselskyting de var utsatt for, det var det da uøndvendig å si! Det er i virkeligheten jeg som fortjener bebreidelser i saken fordi jeg «bare vrir på formalia og søker å fåkelegge lsteneden for å søke klarhet». I parentes bemærket er det ikke riktig når Langeland påstår at «professor Andenæs har funnet at det var rettmessig handling, når ledende menn i Trondheim etter tyske trusler blsto fienden med å bombe nabobyene». Jeg har ikke tatt standpunkt

hverken for eller mot Centralkomiteen — dertil er saken for lite oplyst — men har nøydt meg med å konstatere at Langeland har fortidd foreliggende opplysninger for å kunne rette en desto skarpere kritikk.

2. Utnevnningen av Jonas Lie i juni 1940 til politinspektør for politiske saker kommenterer Langeland i sin bok slik: «Oversatt til enkel og lettfattelig tale vil dette si at Justisdepartementet under Harbek ga det norske politi ordre til å innberette sine landsmenns patriotiske gjerninger via nazisten Jonas Lie til det tyske sikkerhetspoliti». Omtalen av forholdet legger beslag på flere sider, dessuten kommer han tilbake til utnevnningen flere steder i boken og omtaler den som «sorenskriver Harbeks innsettelse av Jonas Lie som leder av norsk politis rapportørvirksomhet for fienden», eller med lignende uttrykk. Det er altså åpenbart et punkt han legger stor vekt på. Jeg påpekte i min anmeldelse at Jonas Lie på dette tidspunkt ikke var kjent som medlem av NS, at han hadde tatt offentlig avstand fra Quislings regjeringssdannelse 9. april og av Quisling ble betegnet som renegat, foruten at politinspektorens oppgave faktisk besto i å få friggitt personer som var arrestert av det tyske politi, ikke i å rapportere nordmenn til tyskerne. Major Langeland bestrider i sin imøtegåelse ikke noe av dette. Hadde han vært et redelig mannfolk, hadde han sagt: «Jeg ser at jeg har tatt feil av situasjonen og at jeg har gjort sorenskriver Harbek grov urett, hvilket jeg beklager og ber om unnskyldning for». Ikke så med major Langeland. Nu smyger han unna på følgende måte: «Uansett hva man visste om tormeit medlemskap og om Jonas Lies romanøvrer da Quislings første forsøk mislyktes, var det grunn til å frykte såpass helling til den gale side at det var lite forsvarlig å plassere ham som man gjorde». De voldsomme beskyldninger om rapportørvirksomhet for det tyske sikkerhetspoliti gjennom nazisten Jonas Lie reduseres uten videre til et «lite forsvarlig», formodentlig i håp om at leserne skal tro at det er noe annet han har sagt.

3. I sin bok omtaler Langeland biskop Berggrav i en setning om at det norske folk nu vet at «det går an å dra til skogs sammen med fienden og forsøke å få våre vernepliktige til å vende tilbake til Oslo lsteneden for å kjempe», og etterpå bli påskjønnnet med storkorset av St. Olav. Jeg satte fingeren på denne fremdelige beskyldning, hvis uriktighet er dokumentert tidligere i Berggravs bok bl. a. ved vitneprov optatt i mai 1940 fra de 3 norske politifolk som fulgte ham på turen. Langeland våger ikke å gjenta beskyldnin-

gen. En mann av ære — og major Langeland er jo umåtelig ømskinnet når det gjelder hans egen ære — ville ha følt det som en selvfølgelig plikt å be om unnskyldning for en så stygg og i beste fall grovt uaktsom ærekrenkelse. Hva gjør hr. Langeland? Jo, han uttaler følgende:

«Berggravs tur til Nordmarka skal jeg ikke anvende mange ord på. At han dro ut sammen med fienden har han selv innrømmet. A. fienden ikke tenkte på norske interesser når han ble eskortert til skogs, er også på det rene.»

Den direkte beskyldning blir altså byttet om med en ubestemt insinuerende formulering, formodentlig ut fra det gode, gamle ord om at noe blir alltid hengende igjen. Og for ytterligere å bestvirke dette inntrykk siterer han en uttalelse hvor professor Skjeie har kritisert biskop Berggrav for hans oppfordring i radio om at sivile måtte avholde seg fra kamphandlinger, og gjør det på en slik måte at leserne skal få inntrykk av det er det samme han selv har uttalt seg om.

4. Jeg påpekte og dokumenterte i min anmeldelse at Langeland i sin bok har gitt en etter alt å dømme bevisst uriktig fremstilling av landsvikanordningens tilblivelse for å gi inntrykk av at det først var forfatterne av anordningen av desember 1944 som kom på den tanke at medlemskap i NS var straffbart som bistand til fienden. I sin imøtegåelse nøyer han seg her med å benekte faktum, formodentlig ut fra det resonnement at flertallet av leserne ikke har anledning til å undersøke selv og at de da vil tro mer på majoren og Milorg-sjefen som bare har til formål å få sannheten fram, enn på den unge professor, som er «en av rettsoppgjørets håndgangne menn» og derfor «forsvarer egne posisjoner».

På toppen av disse bortforklaringer er Langeland i stand til å konstatere at han i samtlige de konkrete tilfelle jeg har nevnt har påvist at min kritikk er helt grunnløs! Jeg tror enhver vil forstå at jeg fraber meg videre diskusjon med en mann med slike begreper om redelighet. Og jeg tror man vil forstå at jeg bare så måtelig fester tiltro til majorens forsikringer om at hans eneste ønske har vært å bringe den hele og fulle sannhet fram.

I min anmeldelse nøyde jeg meg med å trekke fram slike feil som kunne dokumenteres av trykte kilder som det var vanskelig å forstå at hr. Langeland kunne være ubekjent med. Jeg skal fremdeles overholde denne begrensning. I den utstrækning det må bygges på vitneforklaringer er det rettsalen som er det naturlige forum for diskusjonen, ikke avisene.

I sin imøtegåelse gjentar hr. Langeland den påstand som også finnes i innledningen til boken, at han bare bygger på dokumenter. Som så meget annet er også dette uriktig, noe som forfatteren ikke godt kan være uvitende om. Han ikke bare forsømmer å forklare den rette bakgrunnen for dokumentene i boken, men gir i sine kommentarer til dels en direkte uriktig fremstilling av sammenhengen, slik som

Johs. Andenæs.

100196